

2. Воропай О. Звичаї нашого народу / Олекса Воропай. – К. : Оберіг, 1993. – 592 с.
3. Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов / [под ред. Е. С. Кубряковой]. – М. : Филол. ф-т МГУ имени М. В. Ломоносова, 1997. – 245 с.
4. Лангаккер Р. Когнитивная грамматика / Рональд Лангаккер. – Люберцы : ПИК “ВИНИТИ”, 1992. – 56 с.
5. Пономарьов А. Етнічність та етнічна історія України : [курс лекцій] / Анатолій Пономарьов. – К. : Либідь, 1996. – 272 с.
6. Потапенко О. І., Кузьменко В. І. Шкільний словник з українознавства / О. І. Потапенко, В. І. Кузьменко. – К. : Український письменник, 1995. – 291 с.
7. Приходько А. М. Семіотична об’єктивація концептів / А. М. Приходько // Лінгвістика ХХІ ст. : нові дослідження і перспективи. – К. : Логос, 2007. – С. 208–217.
8. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / Анатолій Миколайович Приходько. – Запоріжжя : Прем’єр, 2008. – 332 с.
9. Langakker R. W. Foundations of Cognitive Grammar : Theoretical Prerequisites / Ronald W. Langacker. – V. I. Stanford : Stanford University Press, 1987. – 516 p.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

10. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2005. – 1728 с.
11. Longman Dictionary of Contemporary English / [ed. D. Summers]. – L : Pearson Education Limited, 2003. – 1950 p.

ТИПОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ МУДРІСТЬ У БРИТАНСЬКІЙ ТА ФРАНЦУЗЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ (на матеріалі фразеологічних одиниць)

ТАРАНЕНКО О. Г.

Східноукраїнський національний університет імені В. І. Даля

Фразеологія як галузь мовознавства почала розвиватися доволі давно; фразеологічні одиниці були й залишаються предметом дослідження українських та зарубіжних учених: В. В. Виноградова [1], В. П. Жукова, О. В. Куніна [8], О. І. Молоткова, О. І. Смирницького, В. Д. Ужченка та інших.

Науковці-когнітологи намагалися розкрити концептуальний потенціал ФО та те, як саме національні й культурні (термін Ю. С. Степанова) концепти можна інтерпретувати крізь призму ідіом. Особливу увагу дослідники приділяють зіставному аспекту, тобто, аналізу ФО різноструктурних мов для виявлення лінгвістичних універсалій (термін А. Вежбицької). Серед таких учених назвемо В. М. Білоноженка, К. І. Мізіна [4], В. М. Мокієнка, О. Селіванову, В. М. Телію [5], В. Д. Ужченка, Д. В. Ужченка та ін.

На думку З. Коломієць, “фразеологічна картина менша за лексичну, проте вона відзначається глибиною позначуваного, більш детальною його характеристикою. Це непрямо підтверджується більшою кількістю ФО

на позначення певного концепту, ніж лексичних” [2, с. 220–221]. Як справедливо зауважила В. М. Телія, “класичний період фразеології мав одне завдання – виділити об’єкт фразеології як самостійної лінгвістичної дисципліни та відокремити її одиниці й від слів, і від сполучень слів” [5, с. 11].

Семантичну класифікацію фразеологічних одиниць, розроблену В. В. Виноградовим на основі концепції О. Шахматова, довгі роки вважали основною та найбільш ґрунтовною (мається на увазі розподіл фразеологізмів на фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності та фразеологічні сполучення). Під фразеологічними зрощеннями В. В. Виноградов розумів “абсолютно неподільні, нерозкладні, немотивовані ФО, у значеннях яких немає ніякого зв’язку, навіть потенційного, із значенням їхніх компонентів (*бити байдики*)”. До фразеологічних єдностей було віднесено “семантично неподільні ФО, але цілісне їх значення певною мірою мотивоване значенням компонентів (*робити з мухи слона*)”: до фразеологічних сполучень – “тип фраз, створюваних реалізацією зв’язаних значень слів (*зачепити (честь, гордість, інтереси)*)” [1].

Взагалі, на думку В. М. Телії, В. В. Виноградов “не лише увів у науковий обіг поняття фразеологічно зв’язаного значення як особливого типу лексичного значення, але й визначив його статус як моносемного слова, тобто, він указав, що різні значення слова найчастіше зумовлені функціонуванням слова у різних видах семантично лімітованих фразеологічних зв’язків” [5, с. 14]. Це, на нашу думку, прямо стосується конотативного значення не лише лексеми, але й фразеологічних одиниць (зворотів), до складу яких вона входить. В епоху утвердження когнітивної лінгвістики дослідники зосередили увагу, крім усього іншого, на двох моментах: на національній специфіці фразеологізмів (далі – ФО) та на емотивному компоненті й образності, які вони містять, на тому, як саме ФО відображають повсякденно-побутову модель світу (термін А. С. Зеленька) пересічної людини певної ментальності. На думку А. Ф. Малюги, “вивчення ФО є необхідною складовою частиною дослідження лінгвоментальності певного народу” [3, с. 53]. Цікавою нам здається точка зору К. І. Мізіна на проблеми зіставного аналізу компаративних фразеологічних одиниць (КФО), які він виділяє в окрему мовну систему. Дослідник визначає такі властивості цих одиниць: “КФО – єдиний комплекс структурно впорядкованих елементів; КФО системно зв’язані з іншими елементами знакової системи мови, а тому досліджуються не ізольовано від них; КФО є мовними елементами вищого порядку (якщо порівнювати із словами)” [4, с. 7]. К. І. Мізін підтримує точку зору М. Ф. Алефиренка, що “фразеологічне значення варто розглядати як особливу семантичну категорію мови, що має свої закономірності формування, розвитку та функціонування. Воно відрізняється від значення слова, словосполучення чи речення непрямо-похідним кодуванням відображеної об’єктивної дійсності, цілісністю ідіоматизованого значення, особливостями смислової мотивації, характером участі конститuentів в утворенні, структуруванні та мовленнєвій реалізації узагальнено-цілісного значення” [4, с. 8]. Як і В. М. Телія, К. І. Мізін визначає, що конотація у ФО є домінуючим елементом [4]. Учений вслід за О. А. Добридневою детально розглядає механізми утворення саме конотативного значення ФО. Він виділяє наступні аспекти: “конотацію фразеологічного значення утворюють семи

кваліфікації номінованого явища дійсності за якістю та ступенем інтенсивності його вираження, що зафіксовано в системному фразеологічному значенні й актуалізується в ситуативно-контекстуальних смислах ФО; семи позитивної чи негативної оцінки дійсності потенційним суб'єктом мовлення; семи емотивності, що позначають чуттєво-емоційний стан потенційного суб'єкта мовлення” [там само, с. 9]. Цілком природно, що емоційний компонент ФО є дуже сильним та стилістично маркованим, що в лексикографічних джерелах відображено за допомогою позначок “ірон.,” “розм.,” “знев.” та ін. Тобто майже кожна ФО є носієм емоційного забарвлення із стійким емоційним компонентом. Саме тому, відштовхуючись від концепції В. М. Телії та К. І. Мізіна, ми вважаємо за потрібне проаналізувати емоційний компонент концепту МУДРІСТЬ на матеріалі фразеологічних зворотів, зіставити їх у різноструктурних мовах – англійській та французькій. Для розв'язання цього завдання ми проаналізуємо співвідношення конотативних сем у складі концепту МУДРІСТЬ, спираючись на дані англомовних та французьких фразеологічних словників.

Перейдемо до аналізу конотативних сем у концепті МУДРІСТЬ (Wisdom). Архісема: ‘мудрість як сенс життя’. Конотативні маргінальні семи часто виявлювані. Сему ‘сутність життя у мудрості’ представлено ФО *to get down to the bed-rock* [8, с. 74] (“дістатися сутності”), *Daniel come to judgment* [8, с. 195] (“мудра людина”), Вона має цілком позитивну конотацію, бо саме мудрість певною мірою гармонізує наше життя. Маргінальну сему ‘мудрість як риса особистості’ проілюстровано ФО: *as wise as an owl* [8, с. 557] (“мудрий як філін”), *to have an old head on young shoulders* [8, с. 367] (“молодий, але мудрий”), *serpentine's wisdom* [8, с. 927]. (букв.: “мудрість змії”). Конотація позитивна, з відтінком схвалення. Коли людину називають мудрою, це вважають одним з найцінніших компліментів.

Не завжди мудрість дано людині з народження. Більшість людей отримує її впродовж життя, навчаючись на власних помилках. Цей аспект відображає маргінальна сема ‘мудрість як результат життєвого досвіду’. Її проілюстровано ФО: *sadder but wiser* [8, с. 652] (“збагачений життєвим досвідом”), *a woman of the world* (“збагачена досвідом жінка”) [8, с. 830]. Конотація в цілому позитивна, із забарвленням суму.

Маргінальну сему ‘необхідність у мудрому судженні’ представлено такими ФО: *the golden rule* [8, с. 647] (“мудра порада”, “золота порада, що завжди доречна”), *deem smth wise* [6, с. 267] (“вважати щось доцільним”), *let the world say* [8, с. 840] (“нехай говорять”), *put someone wise to smth* [8, с. 611] (“починати усвідомлювати правду про когось”), *to change one's battery* [8, с. 67] (“змінити тактику”), *to get wise to smth.* [8, с. 311] (“розвідати щось”) *time cures all things* [8, с. 766] (букв.: “час усе лікує”), *time works wonders* [8, с. 766] (букв.: “час робить дива”). Конотація позитивна, схвальна. Часом кожен з нас потребує доречної поради мудрої людини.

Коли людина вважає себе занадто мудрою без достатніх підстав, це викликає почуття роздратування чи іронії (позначки *ірон.* у фразеологічних словниках). Це яскраво ілюструє маргінальна сема ‘вдавати із себе щось особливе – не мудро’. Її ілюструють ФО *smart Aleck* [8, с. 37] (“всезнайка”), *a wise guy*

[10, с. 1648] (“занадто розумна та пихата людина”), *pearls of wisdom* [10, с. 1648] (“перли мудрості”), *wise sex* (ірон., букв.: “чоловіки”) [6, с. 1013]. Конотація негативна. Треба відзначити переважно іронічну конотацію ФО *pearls of wisdom* [10, с. 1648] (“перли мудрості”), яка зазвичай означає, що “висловлювання виявилось дуже глупим” [10, с. 1648], хоча позначка “ірон.” У словнику Макміллана відсутня.

Мудрість не асоціюється із підступністю та злими намірами. Про це свідчить маргінальна сема ‘підступні речі не личать мудрим’. Її проілюстровано ФО: *and no one is the wiser* [8, с. 827] (“ніхто нічого не дізнається”) та *be wise to do* [10, с. 1648] (“знати хитрощі, підлі речі”). Звісно, що в цьому випадку конотація вкрай негативна. Мудра людина, як правило, зразок порядності та чесності (шляхетності).

Якщо мудрість з давніх-давен викликала почуття поваги, то дурість як її протилежність у кращому випадку заслуговувала лише на іронію. Це ілюструє маргінальна сема ‘дурість як привід для глузування’, виражена ФО *wise behind* [6, с. 1013] (“тупий”), *as wise as before* [8, с. 827] (“дурнем був – дурнем і залишився”). Конотація негативна, презирлива щодо глухоти та відсутності здорового глузду. Не дивно, що бути занадто простим так само погано, як і підступним та хитрим. Якщо хитрість викликає обурення, то простота, зазвичай, викликає сміх. Це ілюструє сема ‘простак – це смішно’ (*a wise man of Gotham* [6, с. 661] (ірон. “дуже проста людина”). Інколи людина, якій бракує певної життєвої хитрості, може своєю надлишковою простотою накоїти великого лиха. Все добре у помірних кількостях.

Відзначимо, що розподіл семем у французьких ФО більш специфічний, ніж в англійській лінгвокультурі. Розпочнемо аналіз із вичленовування конотативних сем у структурі концепту МУДРІСТЬ (“*Sagesse*”). Архісема: ‘мудрість як філософський погляд на речі’. Конотативні маргінальні семи розподіляємо таким чином – сему ‘повага до мудрості’ виражено ФО *sage de la Touraine* [7, с. 950; 9, с. 48] (“Рене Декарт, мудрець з Турені”). Наявна емоція пошани до мудрої людини (у цьому випадку до Рене Декарта, відомого математика та філософа). Маргінальну сему ‘розум як ознака мудрості’ представлено ФО *savoir ce qu'en vaut l'aune* [7, с. 961] (“знати ціну чомусь”). Наявна позитивна конотація. Маргінальну сему ‘мудрець на все знайде відповідь’ представлено ФО: *vérité en – de ça des Pyrénées, erreur au – de là* [9, с. 40] (“істина відносна”); *à chaque porc vient le Saint-Martin* [9, с. 45].

Усі люди смертні”); *la roche Tarpeienne est près du Capitole* [7, с. 184; 9, с. 47] (“від слави до ганьби один крок”). Конотація позитивна, схвальна. Відчутне філософське ставлення до життя, що є ознакою справжнього мудреця.

Узагальнюючи все сказане вище, треба відмітити, що емоційне наповнення концепту МУДРІСТЬ у британській та французькій концептосферах виявилось різним. Якщо у французів виявлено 2 семи ‘повага до мудрості’ та ‘розум як ознака мудрості’, то у британців цих сем у складі “мудрості” (‘wisdom’) значно більше – ‘сутність життя у мудрості’, ‘мудрість як результат життєвого досвіду’, ‘необхідність у мудрому судженні’, ‘вдавати із себе щось особливе – не мудро’, ‘підступні речі не личать мудрим’, ‘дурість як привід для глузування’, ‘простак – це смішно’.

З огляду на це, можна сказати, що для британців мудрість більш емотивно забарвлена, ніж для французів. Також треба додати, що британці більше акцетують увагу на життєвому досвіді та глузуванні з тих, хто недостатньо мудрий, або вважає себе надмірно досвідченим. У французів прослідковано конотацію поваги до мудрості та розуму як її складової. Це осмислення мудрості також притаманне й британцям.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виноградов В. В. Лексикология и лексикография / Виктор Владимирович Виноградов. – М. : Наука, 1974. – 312 с.
2. Коломієць З. Вираження концептів “розум” та “дурість” фразеологічними одиницями німецької та української мов / З. Коломієць // Наукові записки. Серія : “Філологічні науки (мовознавство)”. – Кіровоград : РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2008. – Вип. 4. – С. 219–220.
3. Малюга А. Ф. Найменування явищ природи в складі фразеологічних одиниць в англійській, німецькій, іспанській, українській та російській мовах / А. Ф. Малюга // Культура народів Причорномор'я : [науч. журнал]. – 2009. – № 168. – Т. 1. – С. 53–55 ; Т. 2. – 2008. – 412 с.
4. Мізін К. І. Порівняння у фразеології / Костянтин Іванович Мізін. – Вінниця : Нова Книга, 2009. – 240 с.
5. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурный аспекты / Вероника Николаевна Телия. – М. : Школа “Языки русской культуры”, 1996. – 288 с.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

6. Англо-український фразеологічний словник / [уклад. К. Т. Баранцев]. – К. : “Знання”, 2005. – 1056 с.
7. Гак В. Г. Французско-русский фразеологический словарь. : ок. 35.000 фразеологических единиц / [В. Г. Гак, И. А. Кунина, И. П. Лалаев, Н. А. Мовшович, Я. И. Рецкер, О. А. Хортик]. – М. : Государственное изд-во национальных словарей. – 1963. – 1112 с.
8. Кунин А. В. Англо-русский фразеологический словарь / Александр Владимирович Кунин ; [лит. ред. М. Д. Литвинова]. – М. : Руск. яз., 1984. – 942 с.
9. Хайитов Б. Т. Французско-русский лингвострановедческий словарь по фразеологии / Бобомурат Ташевич Хайитов. – М. : “Московский лицей”, 1997. – 50 с.
10. Mcmillan English Dictionary. – Oxford : Bloomsbury Publishing Plc, 2002. – 2076 p.